Slovenská politologická revue
Číslo 1, ročník IX., 2009, s. 89-100
ISSN 1335-9096

Arend Lijphart jako teoretik volebních systémů

Jakub Charvát

Abstract

Arend Lijphart is very well known as a theorist of the concept of consociational and consensual democracy. But in fact, he is also one of the famous theorists of electoral systems. In the nineties his theory of electoral systems became an important part of discusion about which type of democracy is the best one – if consensual or adversarial type of democracy. This article tries to introduce his theory of electoral systems and show some of its weaknesses as well as introduce Lijphart´s preferable electoral design.

Keywords: Arend Lijphart, theory, electoral systems, democracy

Řekne-li se jméno Arend Lijphart, mnoho z nás si představí zejména jeho koncepty konsociační a konsensuální demokracie. Takové hodnocení by ovšem bylo ve vztahu k Arendu Lijphartovi nespravedlivé a nedostatečné. Arend Lijphart totiž současně patří k předním osobnostem volebních systémů. Nicméně jeho zájem o volební systémy jde do značné míry ruku v ruce s jeho zájmem o ústavní, respektive institucionální design v rozdělených společnostech. Na sklonku první poloviny devadesátých let se totiž právě otázka volebních systémů a jejich účinků stane hlavním prostorem, na kterém bude probíhat spor mezi zastánci konkurenčního a konsensuálního pojetí demokracie. Ostatně v roce 1994 vyjdou dva významné texty, které se této diskuse dotýkají - Lijphartova kniha *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies* a Sartoriho kniha *Comparative Constitutional Engineering* (v českém překladu vyšla v roce 2001).

Základní proměnné volebních systémů podle Arenda Lijpharta

Volební systém podle Arenda Lijpharta představuje klíčovou důležitost pro kvalitu demokracie, protože je mechanismem, který má přispívat k co nejvyšší míře politické

stability[1]. Arend Lijphart pojímá volební systém jako sadu esenciálně neměnných pravidel, podle nichž byly jednou nebo vícekrát úspěšně konány volby v jednotlivých demokraciích[2]. Mezi čtyři základní proměnné volebních systémů Lijphart[3] řadí: typy volební formule, velikost volebního obvodu, volební prah a velikost voleného sboru. První dvě proměnné považuje za dvě hlavní dimenze s důsledkem pro proporcionalitu volebních výsledků.

Na základě proměnné volební formule Lijphart rozlišuje tři základní typy volebních systémů: většinové, proporční a semiproporční, které dále vnitřně rozpracuje. Jako příklady většinových volebních formulí uvádí *plurality system* (tedy britský systém *first-past-the-post*), dvoukolové volební systémy (*two-ballot systems*) a systém alternativního hlasování. Proporční volební systémy dále dělí na systém největších zbytků, nejvyšších průměrů a formule systému jednoho přenosného hlasu (*single transferable vote*). Do kategorie semiproporčních systémů pak řadí systém kumulativního hlasování a omezeného hlasování.

Je zřejmé, že Arend Lijphart není přesvědčen o existenci samostatné kategorie smíšených volebních systémů, přičemž toto své stanovisko si uchovává i ve svém článku *Constitutional Design for Divided Societies* publikovaném v roce 2004, ačkoli v tuto dobu je teorie smíšených volebních systémů několika teoretiky již velmi propracovaná[4]. Podobné stanovisko nicméně zastává i mnoho dalších významných autorů v teorii volebních systémů.

Arend Lijphart[5] se dále podrobněji zabývá otázkou formulí poměrných volebních systémů. Jako příklady systémů nejvyšších průměrů (volebních dělitelů) uvádí D´Hondtovu metodu nejvyššího průměru[6], dělitel Sainte-Laguë a modifikovaný dělitel Sainte-Laguë. Metody nejvyšších zbytků neberou - podle Lijpharta[7] – ohled (na rozdíl od metod největších zbytků) na velký počet zbylých hlasů. Za příklady systémů největších zbytků (volebních kvót) pak Lijphart vybírá Hareovu metodu největších zbytků (LR-Hare), LR-Droop a LR-Imperiali. Ve vztahu k LR-Imperiali je třeba připomenout, že je to právě Arend Lijphart, který zavádí termín posílená (*reinforced*) Imperialiho metoda pro kvótu Q=V/(S+3), která se užívala

1 Lijphart, A. (1999): *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. Oxford: Oxford University Press, s. 302.
2 Lijphart, A. (1994): *Electoral System and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies,1945-1990.* New York: Oxford University Press, s. 13.
3 Tamže, s. 10-14.
4 Například v článku Louise Massicotta a Andrého Blaise [1999] či – podle mého názoru – méně propracovaně v knize Matthew Shugarta s Martinem Wattenbergem [2001]. Stručně jsou obě pojetí představena například v článku Matta Goldera [2005: 111-114].
5 Lijphart: *Electoral System and Party Systems*, s. 153-160.
6 Lijphart: *Electoral System and Party Systems*, s. 192, poz. 2] nicméně uvádí, že D´Hondtův dělitel lze vyjádřit i jako volební kvótu, a sice jako kombinaci LR-Hare s metodou nejvyšších průměrů při rozdělování zbytkových mandátů, popř. jako kombinace LR-Droop s metodou nejvyšších průměrů.
7 Lijphart: *Electoral System and Party Systems*, s. 57.

v nastavení italského volebního systému v letech 1948-1953[8]. Do té doby se pro posílenou i jednoduchou Imperialiho kvótu užíval jednotný termín LR-Imperiali, což mohlo být považováno za matoucí. Lijphart vzájemný vztah jednotlivých kvót z hlediska jejich účinku popisuje následovně: snižování volební kvóty vede k rychlejšímu nárůstu zbytků u největších stran než u stran malých.

Zde se musíme na chvíli zastavit, abychom vysvětlili jeden terminologický nesoulad mezi tradiční českou (a tedy i slovenskou) a Lijphartovou terminologií[9] – konkrétně jde o termíny LR-Droop a Hagenbach-Bischoffova kvóta. To, co je v českém[10] prostředí označováno jako Hagenbach-Bischoffova kvóta, Lijphart[11] označuje termínem LR-Droop. Termín Hagenbach-Bischoffova kvóta Lijphart užívá pro označení LR-Droop v kombinaci s metodou nejvyšších zbytků[12].

Lijpharta bude zajímat i to, jaký mají volební formule vliv na proporcionalitu volebních výsledků[13]. Právě proporcionalita volebních výsledků by – podle Lijpharta[14] – měla být hlavním cílem volebních systémů a podle míry proporcionality by měly být tyto hodnoceny. Pro stoupence proporčních volebních systémů je pak proporcionalita synonymem volební spravedlnosti. Lijphart v roce 1986 považuje za nejproporčnější LR-Hare, následovanou LR-Droop a dělitelem Sainte-Laguë, poté je v pořadí umístěna LR-Imperiali, D´Hondtův dělitel, dělitel Imperiali a jako nejméně proporční považuje *plurality formula*[15]. Podobně o necelých deset let později Lijphart označí za nejproporčnější LR-Hare a dělitel Sainte-Laguë, za nejméně proporční formule užívané v proporčních volebních systémech pak považuje D´Hondtův dělitel a obě formule LR-Imperiali – jednoduchou i posílenou[16].

8 Srv. Lijphart: *Electoral System and Party Systems*, s. 156.

9 Ještě výraznější rozdíly v terminologii nacházíme mezi evropskou a americkou politologií. Jen namátkou, americká politologie používá namísto termínu D´Hondtův dělitel termín *Jefferson rule*, namísto dělitele Sainte-Laguë užívá termín *Webster rule*, pro Hareovu kvótu se někdy užívá termín *Hamilton rule* atd.

10 A podobně také v německém prostředí [srv. Nohlen 1990: 81]. Podobně Rein Taagepera s Matthew Shugartem [1989: 31] dávají přednost termínu Hagenbach-Bishoffova kvóta pro označení volební formule, kterou Lijphart nazývá LR-Droop.

11 Jakožto i další anglicky píšící autoři [srv. Norris 2003, Golder 2005: 109].

12 Lijphart: *Electoral System and Party Systems*, s. 192.

13 Lijphart dokonce vytvoří vzorec pro výpočet proporcionality v podobě $L=1/2(|v_1-s_1|+|v_2-s_2|)$, kde v_1 a s_1 jsou zisky největší strany a v_2 a s_2 zisky druhé největší strany. Posléze ale od užívání tohoto indexu upouští a pracuje s Gallagherovým indexem nejmenších čtverců [viz Lijphart 1994: 60-62]. Podrobněji o Gallagherovu *Least square* index [viz Gallagher 1991: 40-41].

14 Lijphart 1994:140-141.

15 Převzato z [Benoit 2000: 384, tab. 2]. Právě Kenneth Benoit [ibid.] ale na základ ěsvých měření dochází k závěru, že nejproporčnější volební formulí je dělitel Sainte-Laguë, teprve potom následují Hare a Droop LR, Dánský dělitel atd. Právě na problematičnost měření proporcionality v závislosti na výběru měřícího indexu upozorňuje zajímavě ve své studii Tomáš Lebeda [2006].

16 Lijphart: *Electoral System and Party Systems*, s. 160.

Systém jednoho přenosného hlasu je – podle Lijpharta – mnohem těžší srovnávat s ostatními proporčními formulemi, protože voliči mohou odevzdat svůj hlas pro individuální kandidáty. Navíc mohou volit kandidáty různých politických stran. Podle Lijpharta užívá systém jednoho přenosného hlasu nejmenší volební obvody ze všech volebních formulí proporčních systémů. Pro rozdělování mandátů se používá systém volební kvóty, jak Lijphart připomíná, většinou je systém jednoho přenosného hlasu spojen s užitím LR-Droop[17]. Lijphart rovněž připomíná, že pokud se nějaký stát, který kdysi býval britskou kolonií, rozhodl pro proporční volební systém, rozhodl se užívat právě systém jednoho přenosného hlasu. Tato teze nicméně není zcela pravdivá – v roce 1989 přijalo Estonsko pro první parlamentní volby právě systém jednoho přenosného hlasu, jiným případem je Nový Zéland, který v roce 1993 přijal personalizovaný proporční volební systém podobný tomu, který se užívá v Německu.

Druhou proměnnou je podle Lijpharta velikost volebních obvodů (tedy počet mandátů přidělovaných v jednotlivých volebních obvodech), kterou mezi základní proměnné zařadil ve své práci *The Political Consequences of Electoral Laws* (1967) Douglas W. Rae. Rae toto své tvrzení podpořil hypotézou, že malé volební obvody zvýhodňují velké strany a že z hlediska proporcionality představuje proměnná velikosti volebních obvodů rozhodující proměnnou. Douglas Rae popisuje tento vztah jako kvadratický, tedy opisující křivku[18]. Arend Lijphart pak toto stanovisko od Rae přebírá, aby nakonec konstatoval, že proporcionalita začne rapidně narůstat tehdy, klesne-li velikost volebního obvodu. Jak připomíná Michal Klíma[19], Lijphart tuto premisu postuluje na základě měření hodnot pro D´Hondtův dělitel.

Při této příležitosti si dovolím připomenout rozdělení volebních obvodů podle velikosti v podání Nohlena a Taagepery se Shugartem. Zatímco Taagepera se Shugartem[20] označují pětimandátové volební obvody za nejmenší středně velké obvody, podle Nohlena[21] by tyto obvody patřily ještě mezi volební obvody malé. Nohlen stanovuje spodní hranici středních obvodů na šest mandátů. To ale připouští i Taagepera se Shugartem v případě většího počtu politických stran a pro takový případ posouvají tuto hranici na šest mandátů. Ve vymezení

17 Zde jen připomínám, že v případě systému jednoho přenosného hlasu má LR-Droop podobu Q=[S/(V+1)]+1. Někdy se nicméně užívá termínu Hare-Clarkeova metoda.
18 Převzato ze Sartori, G. 2001 (1994). *Srovnávací ústavní inženýrství*. Praha: SLON, s. 21, poz. 6.
19 Klíma, M. (2001): *Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství.* Praha: Radix, s. 113.
20 Taagepera, R., Shugart, M. S. (1989): *Seats and Votes. The Effects and Determinants of Electoral Systems*. New Haven and London: Yale University Press, s. 123.
21 Nohlen, D. (1990): *Wahlrecht und Parteiensystem. Über die politischen Auswirkungen von Wahlsystemen.* Opladen: Leske Verlag & Budrich GmbH, s. 65.

velkých volební obvodů se pak již autoři shodují, že jde o volební obvody, v nichž se rozděluje více než deset mandátů[22]. Z hlediska účinku lze na adresu velikosti volebních obvodů konstatovat, že v malých obvodech dochází ke značné deformaci proporcionality volebního výsledku; ve středně velkých by mělo docházet k nižší deformaci proporcionality volebních výsledků; a ve velkých by míra deformace proporcionality měla být minimální. Obecně tedy i v tomto pojetí platí jednoduchá úměra - čím větší je volební obvod (čím více se v něm rozděluje mandátů), tím více politických stran má prostor se ve volebním obvodě prosadit, a tím poměrněji budou mandáty alokovány.

Vliv velikosti volebních obvodů na proporcionalitu volebních výsledků se nicméně otupuje, koná-li se další skrutinium, navíc současně tento vliv závisí na charakteru dalšího skrutinia – zda-li se jedná o zbytkové nebo kompenzační mandáty. Koná-li se další skrutinium, je složité stanovit dopad velikosti volebního obvodu na proporcionalitu volebních výsledků. Právě tento vliv dalších skrutinií vedl Tomáše Lebedu[23] k tomu, že počet a charakter skrutinií zařadil mezi základní proměnné. Já takové řešení považuji rovněž za přínosné.

Třetí proměnnou představuje kategorie volební práh. Volební práh představuje minimální úroveň podpory, kterou strana potřebuje k získání zastoupení ve voleném sboru. Za optimální nastavení volebního prahu považuje Lijphart práh, který nepřesahuje tři procenta[24]. Zařazení volebního prahu mezi základní proměnné je nicméně nesmírně problematické. Fakticky se totiž jedná o důsledek jiných dvou proměnných – velikosti volebních obvodů a volební formule. Volební, nebo-li přirozený práh, tak spíše představuje sekundární a závislou proměnnou. Taagepera se Shugartem poznamenávají, že volební práh a velikost volebního obvodu mohou být spatřovány jako dvě strany téže mince, které mohou být převedeny na samostatný operacionální indikátor nazývaný efektivní práh.

Lijphartova úvaha o vlivu volebního prahu jako základní proměnné ovšem není zcela nesmyslná, jen by bylo vhodnější místo přirozeného prahu (zejména ve vztahu k poměrnému volebnímu systému) použít práh umělý – zákonem stanovenou omezovací klauzuli. Omezovací klauzule nepředstavuje proměnnou závislou na jiných primárních proměnných a

22 Jiný přístup k této problematice představují Carey s Hixem [2008: 6], kteří rozlišují pouze malé a velké volební obvody, přičemž malé volební obvody jsou obvody do šesti mandátů, zatímco velké volební obvody rozdělují více než šest mandátů.

23 Lebeda, T. (2001): *„Hlavní proměnné proporčních volebních systémů“*. In: Sociologický časopis, roč. 37, č. 4, s. 425-448, tu s. 443.

24 Giovanni Sartori [2001: 10] naopak považuje klauzuli tři až čtyři procenta za příliš nízkou a tato by podle něj neměla přesahovat deset procent.

je závislá pouze na vůli zákonodárců. Právě zařazení omezovací klauzule mezi základní proměnné navrhuje ve svém článku Tomáš Lebeda[25]. Omezovací klauzule má ale poněkud jiný mechanismus fungování než přirozený práh. Zatímco překonání přirozeného prahu zajišťuje zisk mandátu, překonání umělé klauzule zajišťuje pouze postup do skrutinia, nutně ovšem zisk mandátu neznamená – závisí na velikosti přirozeného prahu.

Jako čtvrtou základní proměnnou představuje Lijphart velikost voleného sboru, tedy celkový počet křesel v zákonodárném sboru. I zde se Lijphart nechává inspirovat Douglasem Raem, který považuje velikost voleného sboru za všeobecně opomíjenou proměnnou. Taagepera se Shugartem se pak domnívají, že míra disproporcionality tenduje k narůstání tehdy, klesá-li velikost voleného sboru a rovněž považují velikost voleného sboru za jednu ze základních dimenzí volebních systémů. Arend Lijphart se domnívá, že perfektní proporcionality je možné dosáhnout ve volených sborech s více než 100 zastupiteli[26]. Jako vhodnou velikost zákonodárného tělesa pak Lijphart stanovuje třetí odmocninu celkové populace dané země[27].

Ačkoli je možné připustit platnost premisy, že dvacet pětimandátových volebních obvodů bude poskytovat proporčnější výsledky než pět pětimandátových obvodů, protože různé lokální podpory mohou zmírnit disproporcionalitu, přesto je zjevné, že se jedná o málo podstatnou proměnnou. Svou roli může velikost voleného sboru sehrát tehdy, pokud by se všechny mandáty rozdělovaly v jediném volebním obvodu, popřípadě při aplikaci kompenzačních mandátů. Rozdělují-li se ale mandáty ve více volebních obvodech, bude mít na proporcionalitu výsledků vliv velikost jednotlivých volebních obvodů a nikoli velikost celého zastupitelského sboru, který je volen.

Arend Lijphart[28] hovoří o podmínce dvaceti a více procent, aby bylo možné hovořit o změně volebního systému. Lijphart stanovuje dvacetiprocentní kritérium pro změny ve velikosti volebních obvodů, nastavení celostátní (umělé) uzavírací klauzule či velikosti voleného sboru k stanovení toho, zda jde o změnu volebního systému nebo nikoli.

Arend Lijphart[29] nicméně vedle těchto čtyř základních proměnných zmiňuje ještě další čtyři méně důležité, ale přesto nezanedbatelné aspekty volebních systémů: podobu

25 Lebeda: *„Hlavní proměnné proporčních volebních systémů“*, s. 426-427.
26 Lijphart: *Electoral System and Party Systems*, s. 12-13.
27 Lijphart, A. (2004): *„Constitutional design for divided societies*“. In: Journal of Democracy, roč. 15, č. 2, s. 96-108, tu s. 106.
28 Lijphart: *Electoral System and Party Systems*, s. 13.
29 Tamže, s. 14-15.

hlasovacího lístku (*ballot structure*), dále je to nestejné vyměření volebních obvodů (*malapportionment*), rozdíl mezi parlamentními volbami v prezidencialismu a parlamentarismu a možnost propojování kandidátních listin (*apparentement*).

Právě podobu hlasovacího lístku řadí mezi tři základní proměnné Douglas Rae, spolu s velikostí volebního obvodu a volební formulí. Podle Lijpharta může mít volební lístek buď kategorický (volič uděluje hlas jediné politické straně) nebo ordinální (volič může své hlasy rozdělit mezi více stran) charakter. Nerovnoměrné vymezení volebních obvodů může buď nabývat podoby různé velikosti volebních obvodů v jednomandátových obvodech, nebo podoby neodpovídajícího počtu přidělovaných mandátů vzhledem k počtu voličů ve vícemandátových obvodech. To může vést k výrazné disproporcionalitě volebních výsledků v důsledku regionální nadreprezentace. S odkazem na Shugarta pak Lijphart konstatuje, že prezidencialismus tenduje k tomu podkopávat multipartismus. A konečně otázka možnosti *apparentement* je významnou otázkou pro malé politické strany a pro jejich případné zastoupení v zákonodárném sboru.

Lijphartovo preferované nastavení volebního systému

Ačkoli se teoretici volebních systémů snaží o objektivní hodnocení jednotlivých variant, mnoho z nich zaujalo jasnou pozici při doporučování nejlepšího volebního systému. Maurice Duverger byl obhájcem britského jednokolového většinového systému[30], Giovanni Sartori zdůrazňuje výhody dvoukolového většinového systému, Rein Taagepera preferuje takové volební systémy, které poskytují strategické možnosti voličům i politickým elitám, zejména systém jednoho přenosného hlasu, Donald Horowitz pak preferuje systém alternativního hlasování.

Nejinak je tomu v případě Arenda Lijpharta, i on se stane obhájcem jedné z variant volebního systému, konkrétně listinných proporčních volebních systémů s přísně vázanou nebo téměř přísně vázanou kandidátní listinou, s volebním prahem do tří procent. Zatímco ostatní autoři prohlašují (zejména z řad stoupenců konkurenční demokracie – například Sartoti, Duverger, Powell), že je třeba vybrat si mezi akceschopností a reprezentativitou, Lijphart je přesvědčen, že jeho model (konsensuální demokracie) uspokojivě naplňuje oba

30 Zde ovšem nemohu nepřipomenout, že pro V. francouzskou republiku Duverger doporučoval systém alternativního hlasování.

tyto požadavky. Zajímavé nicméně je, že jeho preference se při srovnání textů z devadesátých let s textem z roku 2004 nepatrně proměňuje.

Arend Lijphart preferuje proporční systémy, které jsou z hlediska účinků zárukou férového zastoupení menšin a podporují multipartismus. Současně se v poměrném volebním systému projevují prvky Lijphartem opěvované konsociační demokracie: jednak vytvářejí podmínky pro sdílení moci elitami jednotlivých segmentů společnosti, a podporují tak nenásilné řešení politických konfliktů prostřednictvím interakce těchto elit; současně vedou ke koaličním vládám, typicky velkým (*oversized*) koalicím a v neposlední řadě v méně rozdělených společnostech podporují stabilitu, koaliční vlády a inkrementální legislativní změny, protože zabraňují prudkým společenským a ekonomickým otřesům v souvislosti s úplnou obměnou vládního kabinetu v důsledku volebních výsledků[31]. Listinné poměrné systémy s přísně vázanými listinami mohou podle Lijpharta podpořit formování a zachování silných a soudržných politických stran[32]. Současně Lijphart připomíná, že po druhé světové válce dochází k výraznému nárůstu počtu zemí užívajících proporční volební systém. Ve své studii z roku 1994 vypozoroval, že více než dvě třetiny pozorovaných zemí favorizuje vyšší proporcionalitu[33].

Semiproporční volební systémy dosahují podle Lijpharta jen částečné proporcionality, proto je nepovažuje za optimální řešení. Podobně se Lijphart velmi kriticky staví k systémům snažícím se dosáhnout proporčních výsledků, ovšem bez kladů skutečného proporčního volebního systému. Jako příklad si vybírá libanonský volební systém[34], kde se v každém volebním obvodu volí kandidáti podle *pre-determined sectarian ratio* – například dva Maorité, jeden Sunnita a jeden Drúz ve čtyřmandátovém obvodu[35]. De facto tak jsou v každém volebním obvodu stanovené kvóty, kolik zástupců má být za jednotlivé skupiny společnosti zvoleno.

V textu z roku 1994 Arend Lijphart[36] za optimální považuje listinný poměrný volební systém s více skrutinii, kdy se mandáty budou rozdělovat ve velkých volebních obvodech,

31 Chytilek, R. (2004): *„Zkoumání volebních systémů“*. In: Chytilek, R., Šedo, J. (eds.) Volební systémy. Brno: MPÚ MU, s. 37-63, tu s. 52-53.
32 Lijphart: *Electoral System and Party Systems*, s. 101.
33 Tamže, s. 52-56.
34 Donald Horowitz naopak libanonský volební systém považuje za systém, který umožňuje spolupráci mezi segmenty, protože vede ke zvolení umírněných kandidátů [Horowitz 2003: 118-122].
35 Lijphart, A. (1999):. *„Power-sharing and group autonomy in the 1990s and the 21st century*“. Příspěvek přednesený na konferenci *Constitutional Design 2000* pořádané 9. až 11. prosince v roce 1999 univerzitou Notre Dame, on-line verze (http://kellogg.nd.edu/events/pdfs/Lijphart.pdf).
36 Lijphart: *Electoral System and Party Systems*, s. 145.

aby tím byla politickým elitám umožněna dostatečná kontrola nad politickým procesem. Současně nicméně Lijphart požaduje přítomnost dalších pojistek v politickém systému proti jiným než zamýšleným účinkům volebního systému, které převážně známe z jeho pojetí konsociační demokracie – menšinové veto, symetrický bikameralismus, federalismus, popř. decentralizaci jako prvky segmentální autonomie.

V textu z roku 2004 Arend Lijphart[37] poněkud přehodnotí své předchozí stanovisko a nepatrně svou představu ideálního nastavení volebního systému upraví. Hlavní důraz je zde kladen na výběr jednoduše pochopitelného a proveditelného volebního systému. Mělo by opět jít o listinný poměrný systém s více skrutinii, přísně vázanými kandidáty a vícemandátovými volebními obvody. Volební obvody by ale podle něj neměly být příliš velké, aby nevznikal velký odstup mezi voliči a jejich zástupci. Za atraktivní model označí dánský volební systém s dvouprocentní klauzulí a kompenzačními mandáty, což umožňuje získat přiměřené zastoupení na celostátní úrovni regionálně koncentrovaným menšinám.

Diametrálně odlišné stanovisko zastává Giovanni Sartori, který rozlišuje volební systémy na silné a slabé. Silné volební systémy vytváří tlak na voliče i politické strany a nutí je k určitému volebnímu chování, naopak slabé volební systémy takový vliv nemají. Sartori označuje poměrné volební systémy za slabé a požaduje, jestliže se již nějaký politický systém rozhodne pro proporční systém, aby takový proporční systém byl výrazně deformován většinotvornými prvky v podobě malých volebních obvodů, uzavírací klauzule pět až deset procent apod.

Volební účast jako výtečný indikátor demokracie

V rámci diskuse o tom, zda je lepší konsensuální nebo konkurenční model demokracie, Arend Lijphart[38] vyrukuje s tvrzením, že jako výtečný indikátor kvality demokracie může posloužit volební účast. A to zejména ze dvou základních důvodů: volební účast jednak ilustruje míru, do jaké se občané skutečně zajímají o to být reprezentováni, jednak proto, že vysoká volební účast souvisí s rovnější politickou participací, a tím i větší politickou rovností.

Lijphart porovná volební účast ve vybraných zemích v období 1971 až 1996, které pak rozdělí do dvou kategorií podle typů volebních systémů. Svůj koncept opře o tři základní

37 Lijphart: „*Constitutional design for divided societies*“, s 101.
38 Lijphart: *Electoral System and Party Systems,* s. 4-7, Lijphart, A. (1999). *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. Oxford: Oxford University Press.

proměnné: existenci volební povinnosti, frekvenci voleb a obecnou úroveň národního rozvoje, aby došel k závěru, že v konsolidovaných demokraciích s poměrným volebním systémem byla ve sledovaném období volební účast o sedm a půl procenta vyšší než v zemích s většinovým systémem[39]. K podobným závěrům dochází ve svých studiích rovněž například Pippa Norris[40]. Blais s Massicottem[41] pak ve své studii dojdou k závěru, že čím demokratičtější země, tím je větší pravděpodobnost, že přijme systém poměrného zastoupení, a tím menší pravděpodobnost, že přijme systém většinový.

Kritiku tohoto Lijphartova konceptu shrnuje ve svém článku Miroslav Novák[42]. Jednak připomíná Lipsetovu tezi, že volební účast, ať již vysoká nebo nízká, není sama o sobě dobrá nebo špatná pro demokracii. Dále připomíná vývoj ve většině etablovaných evropských a amerických demokracií bez volební povinnosti, který v poslední době vede k poklesu volební účasti. Zde jen za připomenutí stojí, že ve skupině většinových volebních systémů máme jediný stát s volební povinností – Austrálii, zatímco ve skupině proporčních systémů jsou to hned čtyři – Belgie, Itálie, Kypr a Lucembursko. V nepolední řadě Novák připomíná, že Lijphart do skupiny poměrných systémů nezapočítává Švýcarsko, které je známé svou nízkou volební účastí. Lijphart toto své rozhodnutí obhajuje poukazem na skutečnost, že Švýcarsko nepředstavuje standardní parlamentní režim. Na obhajobu Lijpharta je třeba dodat, že Švýcarsko se skutečně liší od ostatních zkoumaných států a představuje politický systém *sui generis*.

Závěrečné shrnutí

Arend Lijphart patří mezi nejvýznamnější teoretiky volebních systémů a mnoho dalších teoretiků volebních systémů vychází z jeho dřívějších konceptů. Volební systém podle Lijpharta představuje klíčovou důležitost pro kvalitu demokracie. Jako základní proměnné volebních systémů Lijphart vymezuje volební formuli, velikost volebního obvodu, volební práh a velikost voleného zastupitelského sboru. pomocí proměnné volební formule dělí

39 Lijphart 1999: 285. V roce 1994 dokonce Lijphart naměří rozdíl mezi poměrným a většinovým systémem přes devět procent v období od roku 1971.

40 Norris, P. (1997): „*Choosing electoral systems: proportional, majoritarian and mixed systems*“. International Political Science Review, roč. 18, č. 3, s. 297-312.; Norris, P. (2004): *Electoral Engineering. Voting Rules and Political Behaviour.* Cambridge: Cambridge University Press.

41 Blais, A., Massicotte, L. (1997): *„Electoral formulas: A macroscopic perspective*“. In: European Journal of Political Research, roč. 32, s. 107-129.

42 Novák, M. (1998): „Je konsensuální model demokracie nejlepší? (druhá část)“. In: Sociologický časopis 34 (2): 131-144, tu s. 131.

volební systémy na většinové, proporční a semiproporční. Podobně jako další významní teoretici volebních systémů i Lijphart vybírá jeden typ volebních systémů, který bude ve svých pracích obhajovat a vyzdvihovat nad systémy ostatní. V Lijphartově případě jde o listinný poměrný systém ve větších volebních obvodech, s více skrutinii a s přísně vázanými kandidátními listinami. Volební práh by neměl přesáhnout tři procenta. Současně Lijphart vyžaduje, aby volební systém byl co nejjednodušší na provedení a pochopení jak pro politické strany a kandidáty, tak pro voliče.

Výhody poměrného volebního systému se v Lijphartově pojetí do značné míry překrývají s výhodami konsociačníní demokracie, která s poměrným systémem souvisí. Jako důkaz vyšší kvality poměrného systému pak využívá Lijphart skutečnosti, že v poměrných systémech se setkáváme s vyšší volební účastí. Současně se Lijphart domnívá, že při aplikaci poměrného systému je možné dosáhnout nejen principu reprezentativnosti, ale i principu vládní akceschopnosti a že poměrný systém vede k dlouhodobější demokratické stabilitě v rozdělených společnostech.

Literatura

Benoit, K. (2000): *„Which electoral formula is the most proportional? A new look with new evidence“*. In: Political Analysis, roč. 8, č. 4, s. 381-388.

Blais, A., Massicotte, L. (1997): *„Electoral formulas: A macroscopic perspective“*. In: European Journal of Political Research, roč. 32, s. 107-129.

Carey, J. M., Hix, S. (2008): *The Electoral Sweet Spot: Low-Magnitude Proportional Electoral Systems*, on-line text (http://personal.lse.ac.uk/hix/Working_Papers/-Carey_Hix-Electoral_Sweet_Spot-13Oct08.pdf).

Gallagher, M. (1991): *„Proportionality, disproportionality and electoral systems“*. In: Electoral Studies, roč. 10, č. 1, s. 33-51.

Horowitz, D. L. (2003): *„Electoral system: a primer for decision makers“*. In: Journal of Democracy, roč.14, č. 4, s. 115-127.

Chytilek, R. (2004): *„Zkoumání volebních systémů“*. In Chytilek, R., Šedo, J. (eds.) Volební systémy. Brno: MPÚ MU, s. 37-63.

Klíma, M. (2001): *Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství.* Praha: Radix.

Lebeda, T. (2001): *„Hlavní proměnné proporčních volebních systémů“*. In: Sociologický

časopis, roč. 37, č. 4, s. 425-448.

Lebeda, T. (2006): *„Proporcionalita volebních formulí poměrných systémů“*. In: Sociologický časopis, roč. 42, č. 5, s 883-912.

Lijphart, A. (1994): *Electoral System and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies,1945-1990.* New York: Oxford University Press.

Lijphart, A. (1999): *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. Oxford: Oxford University Press.

Lijphart, A. (1999): *„Power-sharing and group autonomy in the 1990s and the 21st century*“. Příspěvek přednesený na konferenci *Constitutional Design 2000* pořádané 9. až 11. prosince v roce 1999 univerzitou Notre Dame, on-line verze (http://kellogg.nd.edu/events/pdfs/Lijphart.pdf).

Lijphart, A. (2004): *„Constitutional design for divided societies*“. Journal of Democracy, roč. 15, č. 2, s. 96-108.

Massicotte, L., Blais, A. (1999): „Mixed *electoral systems: a conceptual and empirical survey*“. In: Electoral Studies, roč. 18, č. 3, s. 341-366.

Nohlen, D. (1990): *Wahlrecht und Parteiensystem. Über die politischen Auswirkungen von Wahlsystemen.* Opladen: Leske Verlag & Budrich GmbH.

Norris, P. (1997): *„Choosing electoral systems: proportional, majoritarian and mixed systems*“. In: International Political Science Review, roč. 18, č. 3, s. 297-312.

Norris, P. (2004): *Electoral Engineering. Voting Rules and Political Behaviour.* Cambridge: Cambridge University Press.

Novák, M. (1998): „Je konsensuální model demokracie nejlepší? (druhá část)“. In: Sociologický časopis 34 (2): 131-144.

Sartori, G. 2001 (1994). *Srovnávací ústavní inženýrství*. Praha: SLON.

Shugart, M., Wattenberg, M. (Eds.), (2001): *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?* New York: Oxford University Press,.

Taagepera, R., Shugart, M. S. (1989): *Seats and Votes. The Effects and Determinants of Electoral Systems*. New Haven and London: Yale University Press.